

ДОЖИВОТНА НЕЗАМЕНЉИВОСТ “ЕМЕРИТУСА”?

Искуство из универзитетске праксе у Србији

Увођење звања “емеритуса” за пензионисане универзитетске професоре који испуњавају одређене услове је у нас сразмерно новијег датума. И с обзиром на то, било би смислено размотрити досадашња искуства са практиковањем тог звања, односно статуса, почев од релевантних важећих прописа, па преко деловања у оквирима наставно-педагошке и научно-истраживачке праксе. Према “прочишћеном” тексту Статута Универзитета у Београду из 2015, значење и компетенције тог звања дефинисани су превасходно његовим Чланом 137. Тако се у ставу 1 истог Члана утврђује да дато звање одлуком Сената може задобити (редован) “професор у пензији, који се посебно истакао својим научним радом, стекао међународну репутацију и постигао резултате у обезбеђивању наставно-научног подмлатка у области за коју је биран”. У ставу 5 се прописује да професор-емеритус “може учествовати у извођењу свих облика наставе на академским студијама трећег степена, бити ментор и члан комисија у поступку израде и одбране дисертација, бити члан комисије за припремање предлога за избор наставника Универзитета и учествовати у научно-истраживачком раду”.

Дате формулације су највећим делом јасне, али се поводом неких њихових аспеката могу поставити и одређена питања. Тако су, најпре, ставом 1, прописани критеријуми, у принципу, узајамно хетерогени, па неки редовни професор може имати “резултате у обезбеђивању наставно-научног подмлатка у области за коју је биран”, али у мањој мери “међународну репутацију” у науци. Код таквог односа ствари, отворила би се формална дилема да ли ставом 1 набројани критеријуми треба да буду схваћени кумулативно, или се, напротив, сваки од њих посебно вреднује. Ако би последње требало бити случај, поставило би се даље питање да ли сви они треба да важе као потпуно равнозначни или би, напротив, рецимо, мерилу међународне научне репутације припадала нарочита, релативно највећа тежина?

Упада у очи да статутарним одредбама учествовање емеритуса у настави кроз склапање уговора са управама свагдашњих факултета, односно Универзитета, није временски лимитирано. То онда сваком носиоцу тог звања оставља могућност да полаже право на своје перманентно даље

ангажовање све до биолошког скончавања. Да ли је такво решење оптимално? Уз сво дужно поштовање према афирмисаним професорима, то питање би ваљало покренути и с обзиром на, из медицине, добро познату околност слабљења и опадања когнитивних и других капацитета људи у поодмаклом животном добу. Релевантност те околности је била уважавана и у неким другим доменима, попут оног високе политике. Тако је један од најпопуларнијих послератних италијанских политичара, Сандро Пертини, својевремено практично био тихо склоњен са функције председника републике, након што је било запажено његово слабљење у датом смислу. Зашто та врста резона не би била респектована и у универзитетској пракси везаној за временски протегнуто ангажовање професора емеритуса? Ако на нашим универзитетима професору по правилу “престаје радни однос на крају школске године у којој је навршио 65. година живота и најмање 15 година стажа осигурања”(Члан 140, став 1), а у посебним случајевима изузетно уз могућност продужења до 68. године живота (исто, став 2), зар не би смело бити довољно да се даље наставно ангажовање пензионисаних професора који су стекли статус емеритуса може протегнути на период од још 10 година? Дакле, до студијске године у којој навршавају 75 (односно максимално 78) година живота, те да се при досезању тог старосног доба онда приводи крају њихово активно учешће у извођењу наставе и тако уједно буде омогућена још благовремена природна смена генерација унутар универзитетског наставног кадра. Што се, пак, тиче преосталих службених надлежности које се признају емеритусима, треба оставити могућност да и након 75. (односно 78.) године живота могу још повремено учествовати као чланови у комисијама за припрему и одбрану дисертација, али и да могу партиципирати у одређеним научним пројектима, који би били везани за тематику којом су се они ранијих деценија бавили, само уколико разматрању исте још могу пружити извештај допринос. Само менторство над дисертацијама би од тад ваљало поверити нешто млађим колегама, који су у већој мери упознатим са најновијом стручном литературом, те актуалним стањем истраживања у одговарајућим доменима. Исто би могло важити и за челнике комисија који се баве припремањем избора, односно реизбора, факултетских наставника.

Како сада стоји ствар на универзитетима у Србији у том погледу, има ли случајева који би се могли сматрати дискутабилним у датом смислу? Погледајмо, рецимо, следећи, у јавности већ познати пример: На Одсеку за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и даље је ангажована у извођењу наставе на трећем ступњу студија проф. Марија Богдановић (Жабљак, 7. јуна 1940), која је крајем протеклог летњег семестра навршила 84. годину живота. На датом ступњу студија она предаје следеће предмете: На мастер студијама: Социолошка теорија и метод, Квалитативне методе истраживања, те на докторским студијама: Епистемолошки темељи метода друштвених истраживања, Методе истраживања друштвених теорија. Поводом првонаведеног предмета на докторским студијама могле би се

појавити одређене дилеме. Најпре, тај предмет би по свом општем садржајном профили био уводног карактера, те би утолико пре смео спадати у наставу на базичним, но на докторским студијама. Поврх тога, у библиографији ове професорице је тешко наћи научне радове који би се стриктно и систематски бавили специфичном тематиком тог предмета што би, управо када се ради о његовом заступању на докторским студијама, било компликовано за оправдати. Тако би се лоцирање датог предмета у оквиру докторских студија, али и његово поверавање управо овој професорици, могли сматрати спорним.

За “професорку емерити” она је била изабрана 2008, те дакле у том статусу у међувремену већ има стаж од преко 15 година (након што јој је претходно већ ангажовање било продужено за 3 године, односно до 68. године живота, по могућности допуштеној ставом 2, Члана 140). Према најбољим расположивим сазнањима, у дато звање је она својевремено била изабрана превасходно по том основу, што је у периоду 2000-2004. била ректорка Универзитета у Београду. Док је, пак, испуњеност прописаног мерила међународне научне репутације у области за коју је била бирања у професорско звање смела бити мање убедљива. Та област је “Методологија социолошких истраживања”, при чему је она наследила Катедру нашег чувеног стручњака Војина Милића, чија је асистенткиња претходно била. Унаточ одређеним оствареним резултатима, током многих година свог универзитетског деловања, нажалост, ипак није успела да досегне његов ниво и ауторитет при бављењу том научном дисциплином. Штавише, она је негде од средине осамдесетих година практично тематски преусмерила своја истраживања, скрајнувши област за коју је била бирања у наставна звања - почев од 1964. (асистент) па све до 1993. (редовни професор), односно 2008. (емеритус), па се од тада тихо преоријентисала на разматрање питања из других области, попут Опште социологије, истраживања друштвених промена и развоја, Социологије рода, реформе високошколског образовања, односно Универзитета у Београду и др. Тако се у њеним библиографијама као последњи објављени методолошки рад наводи један скроман чланак из давне 1986, који се бави делом једног аутора XIX века, “Искуствена основа Марксовог проучавања друштва”. Након тог чланка, у њеним расположивим библиографијама се, нажалост, не затичу даљи, новији радови из “Методологије социолошких истраживања”, који би били посвећени актуелном стању дискусије, тезама савремених ауторитета у том домену. (Уместо тога, само је уз тај чланак о Марксу још неколико таквих ранијих чланака рутински сабрано и накнадно републиковано у оквиру издања “Методолошке студије”, Београд 1993). То практично значи да је још негде средином осамдесетих ова професорица, по свом слободном опредељењу, заправо престала да се активно бави том научном дисциплином и окренула се радије неким другим областима, односно темама. Уколико се, као што би било за претпоставити, њена данашња факултетска предавања базирају превасходно на њеним властитим научним радовима из дате дисциплине,

старим више деценија, то и сама настава утолико поприма својство извесне застарелости, призвук академске патине.

Додуше, унутар прописа Универзитета у Београду, нису присутне одредбе које би експлицитно забрањивале онаква померања, односно, промене истраживачких интересовања, након претходно већ досегнутог звања редовног професора (тако да се остајање превасходно при тематици оне области за коју је неко био биран у наставна звања пре подразумева, такорећи, као имплицитно правило унутар меродавне праксе). Но, то наравно не значи да таквим професорима при планирању наставе ваља дати предност у односу на друге професоре који су у континуитету наставили да се баве предметом за који су бирани у одговарајуће наставно звање, да прате нове развоје унутар дате научне дисциплине у свету. Уједно се отвара питање, зашто је онда овој “професорки емерити” било поверено да, након пензионисања, и даље држи наставу управо из оног домена који је по властитом нахођењу пре много година практично напустила, обуставила даље активно научно-истраживачко бављење њиме на данашњем ступњу истраживања? Зашто јој није била понуђена нека од оних области којима се она последњих деценија активно бави? Посезање за кардељевском категоријом “минулог рада”, тј. околношћу да се она ранијих деценија бавила тим доменом, би се овде тешко могло сматрати сасвим задовољавајућим. Исто тако, и формалистички одговор да то тако бива сугерисано ставом 1, Члана 137, којим се избор у звање емеритуса везује баш за достигнућа у “области за коју је биран” дати професор, те да се онда може сматрати, да управо из те (и не никакве друге) области треба обавезно да уследи и само ангажовање у настави сваког емеритуса, јер би поред форме, свакако ваљало обратити извесну пажњу и на садржај. А садржаји којима се ова “професорка емерити” последњих деценија превасходно бави нису идентични са својственим тематским садржајима “Методологије социолошких истраживања”, већ су препознатљиво другачијег профила. Поврх тога, према расположивим званичним библиографским наводима, када се ради о изворним научним чланцима на било које теме, она је у периоду 2000-2024. објавила само два таква чланка.

Под таквим околностима, смело би онда бити смислено питање да ли сада и даље треба безусловно инсистирати на њеном учешћу у настави из предмета припадних датој области, из године у годину обнављати уговоре са њом о извођењу наставе? Или би можда ваљало потражити адекватну кадровску замену, а у контексту уобичајене смене генерација? Није ли осим тога упутно, чак и у случају професора са извесним заслугама, једно наставно деловање на високошколским установама до (у овом случају) навршене 84. године живота сматрати довољним, уместо истрајавања на његовом даљем нелимитираном пролонгирању? Сличних случајева вероватно има и на неким другим нашим факултетима, те би се и у тим даљим случајевима могла отворити иста питања.

Не би ли, дакле, било упутније емеритусе са наших универзитета који су досегли 80. годину живота достојанствено испратити са њихових матичних факултета – одајући им признање за њихове пружене доприносе током академске каријере, те остављајући им могућност повременог учествовања у комисијама за дисертације, као и извесног суделовања у реализовању појединих истраживачких пројеката? На основу претходно изложеног, изгледа да би питање једног примереног временског омеђивања ангажовања у настави пензионисаних професора-емеритуса, те одговарајућег прилагођавања важећих прописа и релевантне праксе смело бити једна од тема које би свакако ваљало размотрити у склопу даљих реформских процеса у високошколском образовању у нас, те по потреби подузети и извесне рационалне коректуре. За последње се, пак, у оваквим случајевима ваља ослонити на онакву здраворазумску разборитост коју је недавно показала Демократска странка, препоручујући председнику Бајдену да одустане од кандидовања за још један председнички мандат, те коју је онда показао и он сам, препуштајући место председничког кандидата једном млађем политичару. Да ли на тој врсти разборитости код наших просветних власти и наших временских емеритуса можда још унеколико мањка?

Драган Јаковљевић¹,
(аутор је редовни универзитетски професор у пензији)

Примљен: 07.05.2024.

Прихваћен: 07.05.2024

¹ draganjakovljevicnk@gmail.com Univerzitet Crne Gore